

Læreres erfaringer med undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle – Undersøgelse af læreres erfaringer med at håndtere emner, der kan opleves som kontroversielle, samt omfang af og årsager til, at disse emner udelades fra undervisningen

Hovedresultater

Hovedresultater

Når kontroversielle emner inddrages i undervisningen, skaber det rum for diskussion, refleksion og kritisk tænkning. Det giver eleverne indsigt i både historiske og aktuelle samfundsbegivenheder, ligesom de trænes i at håndtere uenigheder, argumentere sagligt, forholde sig kritisk, udøve kildekritik og acceptere mangfoldighed. Disse evner og indsigter er afgørende for at navigere i et demokratisk samfund, især i en tid, hvor børn og unge udsættes for hastige nyhedsstrømme, fake news og et stigende forbrug af alternative informationskilder.

Undervisning i kontroversielle emner kan samtidig være kompleks og udfordrende, fordi disse emner ofte afspejler dybereliggende samfundsmæssige og ideologiske uenigheder og kan vække stærke følelser. Det stiller ikke kun krav til den enkelte lærer. Det stiller også krav til skolens ledelse, forældre og bestyrelser, hvis opgave det er at støtte lærerne i at undervise i kontroversielle emner frem for at undgå dem, samt til eleverne, der skal lære at interagere med emnerne på saglig vis.

I et internationalt perspektiv eksisterer der en lang række undersøgelser af, hvorvidt og hvordan der undervises i emner, der kan opleves som kontroversielle. I en dansk kontekst er denne viden mere sparsom.

Undersøgelsens formål

Denne undersøgelse har til formål at skabe viden om og overblik over, hvilke emner der i en dansk sammenhæng opleves som kontroversielle i folkeskoler, i frie grundskoler¹ og på gymnasiale uddannelser. Formålet er endvidere at få dybere indsigt i, hvordan lærere i grundskolen og undervisere på de gymnasiale uddannelser håndterer undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle, samt hvorvidt der er emner, som lærere eller undervisere udelader fra undervisningen, samt årsager hertil.

Rapporten kan dermed fungere som et afsæt for en vidensbaseret dialog om undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle. Forhåbningen med rapporten er herudover, at undersøgelsens resultater og empiri kan fungere som inspiration til videreudvikling af undervisningstilgange i emner, der kan opleves som kontroversielle.

Kontroversielle emner defineres i undersøgelsen på baggrund af følgende definition fra Europarådet: *"Emner, der vækker stærke følelser og skaber uenighed i lokalmiljøer og samfund. Kontroversielle emner rummer store konflikter om værdier og interesser, og der er ofte uenighed om de bagvedliggende faktiske omstændigheder. De er ofte*

¹ Begrebet "frie grundskoler" dækker i denne undersøgelse over alle typer af frie og private grundskoler.

komplekse uden nogen nemme løsninger og svar. De vækker stærke følelser og skaber eller forstærker ofte splittelser mellem folk, der kan føre til mistænksomhed og mistillid” (Council of Europe, 2015 (VIVEs oversættelse)).

Overordnede indsigter på tværs af undersøgelsesspørgsmål

Rapporten viser en mangfoldighed af emner, som lærerne oplever som kontroversielle i undervisningen. Blandt disse er emner som kønsidentitet, krigen mellem Israel og Hamas, muhammedkrisen og -tegningerne, koranafbrændinger og indvandring særligt fremtrædende på tidspunktet for undersøgelsens gennemførelse. En fjerdedel af lærerne angiver samtidig, at ingen emner er kontroversielle i de fag, de underviser i. Der er derudover ikke et klart mønster for, hvornår et emne opleves som kontroversielt, men vi finder, at kontroversielle emner kan kendetegnes ved fx splittelse, aktualitet, at vække følelsesmæssige reaktioner eller være personligt relevante.

Lærerne oplever både positive og negative reaktioner fra eleverne i undervisningen. Når lærerne oplever udfordringer i undervisningen, har de typisk en lang række greb, de iværksætter for at håndtere disse udfordringer. Lærerne har således fundet veje til, hvordan de kan tilrettelægge undervisningen i kontroversielle emner hensigtsmæssigt. Lærernes håndtering af undervisningen bygger på overvejelser om både følelsesmæssige og faglige hensyn såvel som overvejelser om egne kompetencer.

Undersøgelsen viser desuden, at der i undervisningen sker udeladelser af emner, der kan opleves som kontroversielle. Dette gælder forskelligartede emner, men særligt muhammedkrisen og -tegningerne samt krigen mellem Israel og Hamas er i denne undersøgelse de emner, der hyppigst udelades af lærerne. Udeladelse sker som oftest af pædagogiske og didaktiske hensyn, som udspringer af den enkelte undervisningssituation og kontekst. Når de forskellige fund sammenholdes med udvalgte baggrundsvariable og karakteristika for både lærere og skoler, fremstår der ikke nogen klare indikationer på, at der er særlige områder eller bestemte grupper af lærere, der har særlige udfordringer med undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle, eller at lærerne udelader bestemte emner.

I det følgende gennemgår vi hovedresultaterne med udgangspunkt i undersøgelsens fem undersøgelsesspørgsmål. Hovedresultaterne skal ses i sammenhæng med de opmærksomhedspunkter, vi præsenterer i rapporten.

Hovedresultaterne samler op på rapportens analyser på tværs af undersøgelsens datakilder, der består af en spørgeskemaundersøgelse og kvalitative interviews.

Undersøgelsesspørgsmål 1: Hvilke emner betragter lærere i folkeskolen, i de frie grundskoler og på de gymnasiale uddannelser som kontroversielle samt hvorfor og hvordan?

Lærernes opfattelse af, hvad der er kontroversielt, er forskellig – undersøgelsen identificerer fire særlige kendetegn ved kontroversielle emner

Det er stor variation i, hvilke emner lærere oplever som kontroversielle. De mest hyppige emner i undersøgelsen er kønsidentitet, krigen mellem Israel og Hamas, muhammedkrisen og -tegningerne, koranafbrændinger og indvandring. Knap en fjerdedel af de adspurgte lærere anser ikke nogen emner som kontroversielle i de fag, de underviser i.

Kontroversielle emner kan karakteriseres ved fire forskellige kendetegn, som går igen i datamaterialet: 1) emner, der berører personer *personligt*, 2) eller afføder basale *følelsesmæssige* reaktioner; 3) emner, der kendetegnes ved *splittelse* i befolkningen, eller 4) emner, der er særligt *aktuelle*. Emner, der kan karakteriseres ved et eller flere af disse kendetegn, har potentiale til at blive oplevet som kontroversielt og afføder ofte en reaktion blandt elever.

Lærerne oplever mestendels positive og engagerede reaktioner på undervisning i kontroversielle emner. Elevreaktioner varierer dog ifølge lærerne på tværs af emner: Eksempelvis oplever elever emner som seksualitet og kønsidentitet som grænseoverskridende, mens emner som krigen mellem Israel og Hamas i højere grad vækker vrede. Lærerne har oplevet få reaktioner fra elevernes forældre, og det er næsten udelukkende i grundskolen, at lærerne oplever dette.

Undersøgelsesspørgsmål 2: Hvordan håndterer lærerne undervisning i kontroversielle emner, og hvordan oplever lærerne sparring med kolleger såvel som ledelse i den sammenhæng?

Lærerne håndterer undervisningen ved at justere på forskellige dele af deres undervisningspraksis og føler sig fagligt kompetente

For at håndtere undervisningen i kontroversielle emner iværksætter lærerne forskellige greb afhængigt af udfordringens karakter. For eksempel forbereder lærerne eleverne på undervisningen, tager hensyn til enkeltelever ved at holde samtaler med dem, sørger for at balancere undervisningen og forholde sig fagligt og neutralt til emnet, faciliterer debatøvelser, udfordrer elevers holdninger, opfordrer til rummelighed, sparrer med kolleger og ledelse og tilpasser undervisningsmateriale.

Det overordnede billede er, at langt de fleste lærere føler sig fagligt klædt på til at undervise i kontroversielle emner. Det kan også være med til at forklare, at knap en

femtedel af lærerne ikke forbereder sig anderledes i forbindelse med undervisning i kontroversielle emner, end de ville have gjort i forbindelse med andre emner.

Vi finder endvidere, at kun én ud af ti lærere har snakket med ledelsen i forbindelse med forberedelse på undervisning i emner, læreren vurderer, er kontroversielle. Lærerne betoner generelt ikke et stort behov for at sparre med ledelsen eller kolleger om undervisning i kontroversielle emner.

Undersøgelsesspørgsmål 3: Hvordan kommer udeladelsen af emner, der kan opleves som kontroversielle i folkeskoler, i frie grundskoler og på gymnasiale uddannelser, til udtryk, i hvilket omfang udelades disse emner fra undervisningen, og hvilke årsager er der til udeladelse?

Udeladelse af kontroversielle emner forekommer – årsagerne til udeladelserne er oftest af hensyn til den enkelte elev og et ønske om at undgå potentielle konflikter i klassen

Knap en fjerdedel af de lærere, der har besvaret vores spørgeskema, har på et tidspunkt i deres karriere udeladt specifikke emner i undervisningen, fordi de vurderede dem som kontroversielle. Emnerne fremstår ganske forskellige, muhammedkrisen og -tegningerne samt krigen mellem Israel og Hamas er blandt de mest hyppige udeladte emner. Andre emner vedrører bl.a. kønsidentitet, selvmord og selvmordstanker.

Årsagerne til at udelade emner fra undervisningen varierer. De hyppigste årsag er hensynet til den enkelte elev og ønsket om at undgå konflikt i klassen. Dette gælder for knap halvdelen af de lærere, der har udeladt emner. Yderligere peger knap en tredjedel af lærerne på manglende mulighed for faglig forberedelse som en afgørende faktor for udeladelse. En fjerdedel af de lærere, der har udeladt et emne, angiver, at de ikke havde tid nok til at behandle emnerne ordentligt og derfor valgte at udelade dem. Endelig ser vi, at knap en fjerdedel af de lærere, der på et tidspunkt har udeladt et emne, har gjort det på grund af bekymringer for egen eller deres families sikkerhed.

Undersøgelsen viser endvidere, at der er færre end 10 lærere ud af de i undersøgelsens 721 lærere, der i spørgeskemaerne markerer, at de har modtaget trusler i forbindelse med deres undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle.

Undersøgelsesspørgsmål 4: I hvilket omfang udelades muhammedkrisen og -tegningerne, og hvilke årsager er der til at inkludere samt udelade emnet.

Af de lærere, der på et tidspunkt i deres karriere har udeladt at undervise i et emne, har 45 % udeladt at undervise i muhammedkrisen og -tegningerne.

Lærernes egen holdning til muhammedkrisen og -tegningerne påvirker argumenter for og imod at undervise i emnet

Knap halvdelen af de lærere, der underviser i dansk, historie, samfundsfag, kristendomskundskab eller religion, har undervist i muhammedkrisen og -tegningerne. Knap en tredjedel af disse lærere har vist muhammedtegningerne i undervisningen – enten i deres originale form eller på anden vis. Ud af lærere, der underviser i disse fag, har 60 % ikke vist tegningerne i undervisningen. Når lærerne bliver spurgt, hvorfor de på et tidspunkt i deres karriere har undladt at undervise i muhammedkrisen og -tegningerne, svarer knap halvdelen af dem, at det skyldes bekymring for deres egen eller familiens sikkerhed. Denne bekymring beskrives af lærerne som en frygt for, hvad der potentielt kunne ske, hvis de tog emnet op – snarere end konkrete trusler. Omtrent lige så mange lærere angiver, at de har fravalgt emnet for at undgå konflikter i klassen. Enkelte lærere har oplevet trusler i forbindelse med undervisningen i muhammedkrisen og -tegningerne. Antallet af lærere, der har oplevet dette, er under fem og stammer primært fra hændelser for flere år siden.

Der findes forskellige argumenter for og imod at undervise i muhammedkrisen og -tegningerne. En central faktor er lærernes egen holdning til emnet. Blandt de lærere, der vælger at inddrage både muhammedkrisen og -tegningerne i undervisningen, begrundes valget ofte med, at de ser det som en vigtig samfundscase, der illustrerer debatten om ytringsfrihed og ansvar. Omvendt er der lærere, der vælger at udelade emnet, fordi de ikke længere opfatter muhammedkrisen og -tegningerne som aktuel – i modsætning til eksempelvis koranaftbrændinger, som i højere grad opleves som relevante i nutidige forløb om ytringsfrihed. Derudover er der lærere, som gerne underviser i muhammedkrisen, men vælger ikke at vise tegningerne, da de opfatter dem som provokerende eller respektløse. Enkelte lærere nævner bekymring for eksponering på sociale medier, ligesom bekymring for deres egen sikkerhed er gældende. Lærerne vurderer samtidig, at eleverne generelt finder undervisningen i muhammedkrisen og -tegningerne spændende, lærerig og debatskabende.

Undersøgelsesspørgsmål 5: Hvordan forholder ledelsen sig til emner, der kan opleves som kontroversielle, og hvad er ledernes rolle i forhold til lærernes undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle?

En relativt stor del af lederne mener ikke, at der er emner, der er kontroversielle på deres skoler

En forholdsvis større del af lederne (41 %) end lærerne (24 %) vurderer, at der ikke er emner, der er kontroversielle i undervisningen.

Af lederne har 31 % faciliteret en dialog med lærerne om håndteringen af emner, der kan opleves som kontroversielle

Det er således begrænset, hvor meget dialog mellem ledelse og lærere, der foregår om emner, der kan opleves som kontroversielle. Dog har 48 % af lederne haft individuelle dialoger med lærere om emner, der kan opleves som kontroversielle.

En lille del af skolerne har retningslinjer for behandlingen af emner, der kan opleves som kontroversielle

Det er således udelukkende 9 % af lederne, der angiver, at de har retningslinjer for behandlingen af disse emner. I de kvalitative data findes ikke eksempler på sådanne retningslinjer.

Fakta om undersøgelsen

Undersøgelsen er gennemført i perioden fra januar 2024 til maj 2025.

Undersøgelsen er afgrænset til at omhandle:

- Folkeskolens og de frie grundskolers 7.-9. klasse-undervisning i dansk, historie, samfundsfag, kristendomskundskab/religion og biologi
- Gymnasiale uddannelsers (htx, hhx, stx og hf, herunder hf på VUC) undervisning i dansk, historie, samfundsfag, religion og biologi/bioteknologi.

Undersøgelsens datagrundlag udgøres af et spørgeskema til hhv. lærere og ledere i folkeskoler, frie grundskoler og på gymnasiale uddannelser. Spørgeskemaerne er besvaret af 721 lærere og 127 ledere, hvilket resulterer i en svarprocent på 42 % for lærerne og på 68 % for lederne.

Derudover har VIVE gennemført kvalitative interviews med elever, lærere, ledere/rektorer og bestyrelsesrepræsentanter fra folkeskoler, frie grundskoler og gymnasiale uddannelser. Vi har besøgt 16 uddannelsesinstitutioner, hvor der i alt er gennemført 59 interviews.

Dataindsamling til undersøgelsen er foretaget i perioden fra august 2024 til februar 2025.

Undersøgelsen har taget afsæt i en indledende eksplorativ dataindsamling, der inkluderer en litteraturafdækning, studiebesøg hos en relevant forskergruppe og indledende eksplorative interviews.

Hovedresultater: Læreres erfaringer med undervisning i emner, der kan opleves som kontroversielle – Undersøgelse af læreres erfaringer med at håndtere emner, der kan opleves som kontroversielle, samt omfang af og årsager til, at disse emner udelades fra undervisningen

VIVE/2025

HR_302776